

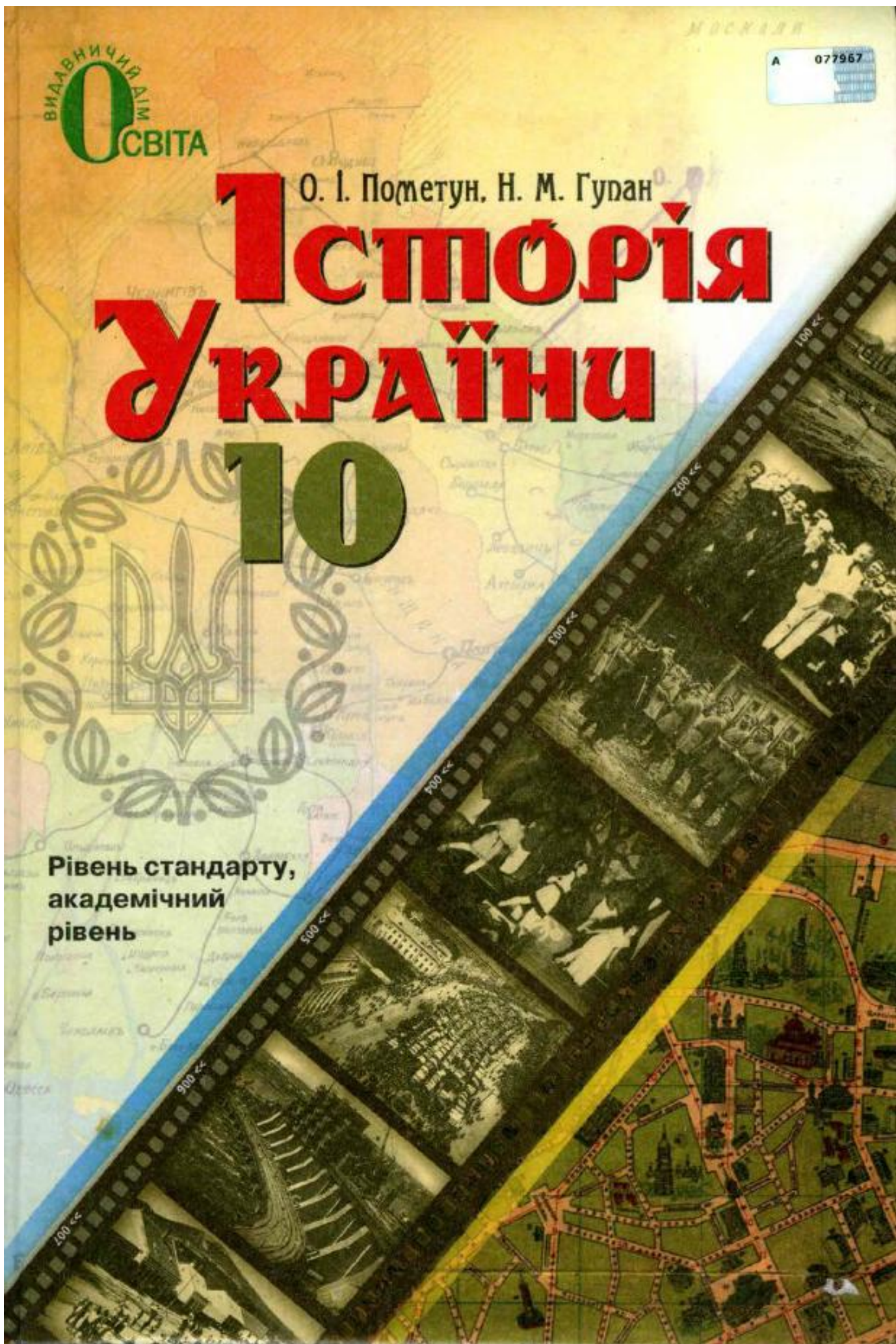
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
ОСВІТА

А 077967

О. І. Пошетун, Н. М. Гудан

Історія України 10

Рівень стандарту,
академічний
рівень

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928)

Розділ 5

Тема 22. Вхідження України до складу СРСР

1. Державний статус України в 1921–1922 рр.
2. Утворення СРСР.
3. Статус УСРР у складі Радянського Союзу.

1. Державний статус України в 1921–1922 рр.

Подумайте

Які стосунки між центральною владою і УСРР були на початку 1920 р.? Які кроки на шляху об'єднання передбачав договір 1920 р.? Як ви розумієте термін «договірна федерація»?

Під час визвольних змагань склався «воєнно-політичний союз» радянських республік «для боротьби зі світовим імперіалізмом», що означав централізоване управління військами, обороною, народним господарством, фінансами, транспортом, поштою і телеграфом. Відповідні республіканські органи управління перейшли у підпорядкування російським наркоматам. По завершенні визвольних змагань УСРР, як і решта радянських республік, формально мала статус самостійної держави. Але суверенітет УСРР обмежувався, оскільки радянські республіки мали спільне політичне керівництво, а правляча більшовицька партія була єдиною і централізованою.

Стосунки між радянськими республіками визначалися на федеративних основах. Наприкінці 1920 р. – на початку 1921 р. було укладено договір про воєнний і господарський союз між РСФРР і УСРР, де наголошували, що республіки визнають незалежність і суверенність кожної із сторін і укладають між собою договір, усвідомлюючи необхідність об'єднання сил для оборони і господарського будівництва.

Зверніться до джерел

Із «Союзного робітничо-селянського договору між РСФРР і УСРР» від 28 грудня 1920 р.

1. РСФРР і УСРР укладають між собою у військовий і господарський союз...
[...] 3. Обидва уряди оголошують об'єднаними такі комісаріати: 1) військових і морських справ; 2) Вищу раду народного господарства; 3) зовнішньої торгівлі; 4) фінансів; 5) праці; 6) шляхів; 7) пошти і телеграфу.
4. Об'єднані народні комісаріати обох республік входять до складу Раднаркому РСФРР і мають у Раді народних комісарів УСРР своїх уповноважених, яких затверджує і контролює Український ЦВК та з'їзд Рад.

? На яких основах було створено союз? Чому в договорі зосереджено увагу саме на укладанні воєнного та господарського союзу між РСФРР і УСРР? Чому цей договір з'явився наприкінці 1920 р.? Якими мали бути його наслідки для України?

Отже, об'єднувалися основні наркомати обох республік. Але згідно з договором, вони увійшли до складу Раднаркому РСФРР, а в українському уряді мали лише своїх представників.

Пізніше централізаторські тенденції продовжували наростати. Підтвердженням тому стало прийняття у 1922 р. «Положення про Держплан при Раді праці й оборони РСФРР», де зазначали, що ця установа перетворюється на єдиний орган і його повноваження поширюються і на РСФРР, і на всі радянські республіки.

Отже, договірна федерація*, що формувалась на початку 20-х рр., мала істотні вади. В її основу поклали принципи нерівності суб'єктів об'єднання, що давало змогу структурам РСФРР ігнорувати рішення державних органів УСРР і таким чином послаблювати суверенітет республіки.

2. Утворення СРСР

Подумайте

У чому суть проекту автономізації Й. Сталіна? Як ставилось до цього керівництво УСРР? Чому В. Ленін не погодився з проектом автономізації? Яке державне утворення сформували радянські республіки і чим воно відрізнялося від федерації?

Розбудова радянської федерації здійснювалася не шляхом формування нової мережі установ, спільних для всіх республік, а перетворенням органів РСФРР у союзні. Партійне керівництво планувало побудувати союзну державу за типом Російської Федерації, тобто перетворити незалежні республіки на автономні у складі РСФРР. Політика «автономізації»* мала на меті здійснити процес поглинення України й інших республік РСФРР.

У серпні 1922 р. ЦК РКП(б) розгорнуло підготовку до чергового пленуму, на якому мали обговорювати питання про взаємозв'язки між республіками. Й. Сталін, який входив до складу підготовчої комісії, запропонував проект «автономізації». Його підтримали Азербайджан і Вірменія. Білорусія утрималася, а Грузія і Україна висловилися проти. Але згодом українське керівництво піддалося тиску з Москви.

У вересні 1922 р. ЦК РКП(б) ухвалив запропонований Й. Сталіним проєкт резолюції «Про взаємовідносини РСФРР з незалежними республіками» і передало його на місця як директиву для виконання. Проте підтримати сталінську ідею «автономізації» В. Ленін відмовився. Він вважав, що це може спричинити нову політичну кризу і запропонував принципово інший шлях об'єднання, утворивши «новий поверх у вигляді федерації незалежних республік». Й. Сталін кваліфікував цей крок В. Леніна як «національний лібералізм». Зрештою було вирішено об'єднати радянські республіки у Союз Радянських Соціалістичних Республік, найвищим законодавчим органом якого проголошували Союзний Центральний Виконавчий комітет, а виконавчим — Союзний Раднарком.

30 грудня 1922 р. у Москві відкрився I Всесоюзний з'їзд Рад. Делегати затвердили рішення про утворення Союзу РСР, до якого увійшли чотири радянські республіки — Російська Федерація, Українська СРР, Білоруська СРР і Закавказька Федерація (вона складалася з трьох закавказьких республік: Азербайджану, Вірменії, Грузії).

Зверніться до джерел

З договору про утворення СРСР, затвердженого I з'їздом Рад Союзу РСР від 30 грудня 1922 р.

1. Віданню Союзу Радянських Соціалістичних Республік в особі його верховних органів підлягають:

- представництво Союзу в міжнародних відносинах;
- зміна зовнішніх кордонів Союзу;
- укладення договорів про прийняття до складу Союзу нових республік;
- оголошення війни й укладення миру;
- укладення зовнішніх державних позик;
- ратифікація міжнародних договорів;
- встановлення систем зовнішньої і внутрішньої торгівлі;
- встановлення основ і загального плану всього народного господарства Союзу, а також укладення концесійних договорів;
- регулювання транспортної і поштово-телеграфної справи;
- встановлення основ організації збройних сил Союзу Радянських Соціалістичних Республік;
- затвердження єдиного державного бюджету Союзу Радянських Соціалістичних Республік, встановлення монетної, грошової і кредитної системи, а також системи загальносоюзних, республіканських і місцевих податків;
- встановлення загальних засад землеустрою і землекористування, а також користування надрами, лісами й водами по всій території Союзу;
- загальне союзне законодавство про переселення;
- встановлення основ судоустрою і судочинства, а також цивільне і кримінальне союзне законодавство;
- встановлення основних законів про працю;
- встановлення загальних засад народної освіти;
- встановлення загальних заходів у галузі охорони народного здоров'я;
- встановлення системи мір і вагів;
- організація загальносоюзної статистики;
- основне законодавство в галузі союзного громадянства щодо прав іноземців;

- право загальної амністії;
- скасування порушуючих союзний договір постанов з'їздів рад, Центральних Виконавчих Комітетів і Рад народних комісарів союзних республік [...]

24. Союзні республіки вносять згідно з цим договором зміни в свої конституції.

25. Затвердження, зміна і доповнення союзного договору підлягають виключному віданню з'їзду Рад СРСР.

26. За кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу з Союзу.

? Якими є умови входження в союз? Чи змінював договір про утворення СРСР реальне становище УСРР як держави? Як ви розумієте статтю договору про право кожної союзної республіки на вільний вихід із союзу?

Завершило оформлення Союзу РСР прийняття у 1924 р. союзної Конституції.

3. Статус УСРР у складі Радянського Союзу

Подумайте

Як розподіляли функції союзних і республіканських органів влади? Яка система влади згідно з Конституцією 1925 р.? Чи обмежувався за цих умов суверенітет України? Поясніть.

Конституція СРСР 1924 р. регламентувала повноваження радянських республік, а також і України. Уряд УСРР одержав права на керівництво внутрішніми справами, юстицією, сільським господарством, освітою, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням.

Щодо продовольчої справи, фінансів, трудових ресурсів промисловості, то вони переходили під управління спільних союзно-республіканських органів.

Що символізував герб Радянської союзної держави? Які кольори використовувались? Чому?

Герб СРСР. 1924 р.

Найважливіші галузі: зовнішня політика, збройні сили, транспорт, зв'язок, зовнішня торгівля, — перебирали на себе союзні наркомати.

У травні 1925 р. було затверджено новий текст Конституції УСРР, де законодавчо закріплювали входження України до складу Радянського Союзу й визначали компетенцію і функції республіканських органів державної влади й управління.

Органом верховної державної влади і найвищим представницьким органом в УСРР став Всеукраїнський з'їзд Рад. Він вирішив найважливіші питання внутрішньої і зовнішньої політики, господарського, культурного і суспільно-

політичного життя, але в межах, що їх визначали директиви правлячої партії і не торкалися компетенції союзних органів. У період між з'їздами вищим органом державної влади визнавали **Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК)**. **Раднарком УСРР** виконував функції виконавчого і розпорядчого органу державної влади республіки. Уряд УСРР був підзвітним союзним органам. Президія Центрального виконавчого комітету СРСР мала право скасовувати рішення українських установ. Згодом стала посилюватися тенденція до зміцнення центрального управління. Запроваджували беззаперечне підпорядкування директивам союзних керівних органів.

Входження УСРР до СРСР неоднозначно оцінювали сучасники тих подій і дослідники.

Зверніться до джерел

З Галицької газети «Діло» від 20 травня 1923 р.

Наше відношення до влади в Україні негативне. Бо не є це влада українського народу, тільки влада над українським народом. Є це здебільшого в теорії влада не українського робітництва, а влада червоної Москви.

Сучасний український історик Я. Грицак про входження УСРР до СРСР

Збереження за Україною статусу хай навіть формальної, але окремої державної одиниці мало позитивний вплив на дальший розвиток української національної самобутності. Українці дістали те, чого їх довгі роки позбавляла Російська імперія: окрему адміністрацію, територію, державні і громадські структури — основи для майбутнього територіального усамостворення України. Утворення СРСР найкраще можна зрозуміти як досягнення компромісу між російським більшовизмом й українським національним рухом. Ясна річ, цей компроміс мав тактичний характер. З обох сторін були сили, що противилися йому або сприймали лише як тимчасове явище і при першій же нагоді відмовилися б від нього.

? Як оцінюють входження УСРР до СРСР різні джерела? Якої точки зору в цьому питанні дотримуєтесь ви? Чому?

Перевірте себе

Визначте і поясніть терміни і поняття.

Автономізація, національний лібералізм, воєнно-політичний союз республік, воєнний і господарський союз між РСФРР і УСРР, договірна федерація, Союз РСР, Конституція УСРР, Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК), Раднарком УСРР.

Ідентифікуйте дати.

1920–1921 рр., 30 грудня 1922 р., травень 1925 р.